

Վ. Դարձն

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ԴԱՎԱՄԱՌԱԳՈՒՄԻ ՏՄԽԲՅԱՆ
ԽՈՒՄԻՆԻՍՏԻԿԱՆ

91

Դ-24

9 - ՅԵՐԵՎԱՆ - 39

- 5 OCT 2011

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀԱՆՐԳ

91

7-27

սկ

Վ. ԴԱՐՅԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ

ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ≡≡

29 MAR 2013

20134

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Սարգսյան

Լեզվ. խմբագիր՝ Արմ. Թամազյան

Տեխ. խմբագիր և սրբագրիչ Հ. Մայիլյան

1985
39

Գլավլիտի լիազոր Բ.—155. պատվեր № 104. տիրույթ 1500

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԺՈՂՎՈՐԽՈՐՀԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒ-
ԹՅԱՆ «ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»-Ի ՏՊԱՐԱՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Սույն դրբույթով հեղինակն իրեն նույնպես և
դրել դեթ մասամբ բավարարել դավառագիտութեան
ինդիքների վերաբերյալ մեր ընթերցող մասնաճիւղի և
շարժողականների որեցոր աճող հետաքրքրութեանը:
Գրբույթը կազմված է այնպես, լոր այն կարող է
ձեռնարկ հանդիսանալ ժողկրթբաժինների, դպրոցների
և դավառագիտական ակադեմի համար և մեծ շահույթ
կնպաստի դավառագիտութեան կարեւորագույն խնդր-
ները կենսագործմանը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒՅՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

Մեր հզոր, որ ավուր ծաղկող խորհրդային սոցիալիստական հայրենիքի բազմամիլիոն ժողովուրդների կուլտուրան, վերը վարդապետան նոր թափ ստացավ Ստալինյան Սահմանադրության վառ արեվի տակ, վերին «ծանոթ չեն անցյալի ազգային անհավասարությունն ու ճնշումը, փայլում է ամբողջ աշխարհով, վերպես բանականության, մարդկայնության և ժողովուրդների բարեկամության փառոս» («Պրավդա») :

Ստալինյան Սահմանադրությունը մեծ խանդավառության հսկայական ալիք բարձրացրեց մեր ժողովրդի մեջ, ստեղծագործ աշխատանքի նոր թափ ողորդեց ամենալայն աշխատավորական մասսաներին : Ժողովրդի ակտիվությունը անսպառ աղբյուրի նման սկսեց ելլ ավելի վարար հորդել սոցիալիստական շինարարության բոլոր բնագավառներում, բարձրացավ մասսաների քաղաքական գիտակցության աստիճանը :

Մեր յերկրի բանվորները, կոլտնտեսականները, ծառայողներն ու ինտելիգենցիան, դպրոցականներն ու յերիտասարդությունը խորապես ձգտում են ավելի մոտիկից ու բազմակողմանիորեն ծանոթանալ խորհրդային բազմազգ ժողովուրդների ծաղկող հայրենիքին, նրա անսպառ հարստություններին :

Նրանց հետաքրքրում, հրապուրում և այն ամենը, ինչ կարող է ոգտակար լինել սոցիալիստական հայրենիքի տնտեսություն ու կուլտուրայի ծաղկման գործին, ժողովրդի բարորությունը:

Շատ լայն են ու խորը մեր հայրենիքի ուսումնասիրության հետ կապված խնդիրների ու աշխատանքների ծավալը: Միմիայն մասնագետների ուժերով հնարավոր չէ այդ գործն ընդգրկել: Այստեղ պետք է ոգնություն գտն աշխատավորական մասսաները, մեր բոցավառ հայրենասերները՝ հաղարավոր ակտիվիստ դավառագետները:

Մեր յերկիրն ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպել հարյուրավոր խմբակներ գրաբոցներում, ԲՈՒՀ-երում, գործարաններում, կուլտընտեսություններում, վորոնք բաղմակողմանիորեն կուրումնասիրեն իրենց բնակավայրը, շրջանը, հանրապետությունը:

Ցանկալի արդյունքների հասնելու տեսակետից կաբեվոր է, վոր այդ խմբակներն ընդգրկեն ուսումնասիրության յենթակա առանձին բնագավառներ, որինակ՝ Բանվորա-Գյուղացիական Խշխանության համար մղված պայքարի պատմությունը, սոցիալիստական շինարարության տարբեր բնագավառներ, աշխարհագրություն, պատմություն, հնագիտություն, յերկրաբանություն և այլն, դրանց ուսումնասիրության համար կազմակերպելով բնասերների, բնագետների, յերիտասարդ գալմառագետների և այլ խմբակներ:

Բացի խմբակներից, բոլոր ախի դպրոցներում, ախումբներում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում,

յնչպես նաև թանգարաններում, անհրաժեշտ է կազմակերպել գասախոսություններ ու զրույցներ բնագիտական հարցերի, բնական հարստությունների, և բնական գիտությունների ուսումնասիրությունների, իր բնակավայրի պատմության, աղագրություն, Փոլկորի (բանահյուսություն) մասին և այլն:

Անհրաժեշտ է կազմակերպել աշխարհագրական, բնագիտական, կուլտուր-պատմական եքսկուրսիաներ և սուրիստական արշավներ, առանձնապես դեպի քաղաքացիական կռիվների վայրերը, եքսպեդիցիաներ սղտակար հանածոներ հայտնաբերելու նպատակով և բաղմաթիվ այլ եքսկուրսիաներ ու սուրիստական արտելներ:

Գալմառագիտական այս աշխատանքներում պետք է ներգրավել ուսանողական, աշակերտական և ուսուցչական վողջ ակտիվը, նախաձեռնող և խանդավառությամբ դործի կաչող մարդկանց, լավագույն կազմակերպիչների:

Գալմառագիտական գործի հաջողությունը մեղմոտ աղահովված չի լինի, յեթե մենք այն սերտորեն շկայենք շրջանի ու հանրապետության տնտեսական և կուլտուրական պլանային շինարարության հա:

Պլանային տնտեսության, յնչպես նաև կուլտուրական շինարարության համար հսկայական նշանակություն ունի պլանների կոնկրետացումը ըստ շրջանների, հաշվի առնելով նրանց բոլորի առանձնահատկությունները (շրջան, մարզ, հանրապետություն):

Այս տեսակետից հսկայական նշանակություն և ուսումնում գալմառագիտությունը, վորն ողնում է ներգրավելու մասսաներին սոցիալիստական շինարարու-

թյան կոնկրետ խնդիրները կիրառման գործում, ոչ-
նում է նրանց կենտրոնացնելու իրենց ուշադրությունը
տնտեսական, կուլտուրական և կենցաղային շինարարության
ավելի հրատապ խնդիրների վրա:

Տեղին և հիշել, թե ընկեր Լեոնին ինչպես էր
չնում պլանային տնտեսության և այդ պլանների ի-
րականացման գործում մասնակցություն ամենամոտ և
անմիջական մասնակցության մեջ ներգրավելու հար-
ցերը:

1920 թվին, փետրվարի 23-ին, յերբ Համառու-
սական ԿԳԿ նստաշրջանը պետք է ընդուներ ելեկտրո-
ֆիկացիայի վերաբերյալ բանաձևվը, ընկ. Լեոնինը նը-
շեց, վոր՝

«Խորհրդային Ռուսաստանի համար առաջին
անգամն է հնարավորություն ստեղծվել որպիսի-
լու ավելի պլանաչափ տնտեսական սոց. շինարա-
րությամբ, գիտական վերամշակմամբ և հետևի-
ղականորեն կյանքում կիրառելու ամբողջ ժողո-
վրդական տնտեսության պետական պլանը»:

Նա շտապեցնում էր ավարտել այդ պլանի մշա-
կումը և հաստատել այն: Նա հանձնարարում էր ձեռք
առնել բոլոր միջոցներն ամենալայն կերպով կազմա-
կերպելու այդ պլանի պրոպագանդայի գործը:

«Այդ պլանի ուսումնասիրությունը, պետք է
մտցնել առանց վրեժի բացառության, հանրապե-
տության բոլոր ուսումնական հաստատություննե-
րում» և այլն:

1920 թվի հունվարի 1-ին, ընկ. Կրժիժանովսկուն
ուղղված նամակում ընկեր Լեոնինը մտահոգություն է
արտահայտում այն բանի առթիվ, թե անհրաժեշտ է

բանվորների և գյուղական մասնակցներին ներգրավել
ելեկտրիֆիկացիայի պլանի աշխատանքների մեջ, սո-
ցիալիստական շինարարության և սոցիալիստական
տնտեսության առաջին գլխավոր պլանի իրագործման
մեջ:

«Ձե՞ր կարելի արդյոք,—գրում էր Լեոնինը,—
ավելացնել վոչ թե տեխնիկական պլան (այդ, է-
հարկե, շատերի գործն է և վոչ շտապողական),
այլ քաղաքական և պետական, այսինքն՝ պրոլե-
տարիատին հանձնարարված գործ... Այն պետք է
տալ այժմ, վորպեսզի հասկանալի, հանրամատ-
չելի, մասնակցների համար պարզ ու պայծառ
(միանգամայն գիտական հիմքով) հեռակարներով
գրավել. ի հարկե, պարզ է, վոր 10—20 տարվա
աշխատանքով մենք ամբողջ արդյունաբերական և
գյուղատնտեսական Ռուսաստանը կդարձնենք
ելեկտրական... Կրկնում եմ, պետք է բանվորնե-
րի և գիտակից գյուղացիների մասնակցությամբ 10—20
տարվա մեծ ծրագրի գործի մեջ քաշել»:

Պլանային տնտեսության մեծագույն նշանակու-
թյունը, վորը բնորոշ է միայն Խորհուրդների Ֆեդերի
համար, պետք է առաջին հերթին հիշի յուրաքան-
չյուր գավառադետ և սոցիալիստական հայրենիքի
այդ պլանի սահմաններում փնտրի ու գտնի իր անմի-
ջական ուսումնասիրության բնագավառը և սոցիա-
լիստական շինարարության մեջ իր պատվավոր տեղը:

Այսպիսով միանգամայն պարզ է, թե ինչպիսի
խոշոր խնդիրներ են դրված Խորհրդային գավառա-
գիտության առաջ:

Խորհրդային գավառագիտությունը պետք է աշ-

խառն սոցիալիստական արդյունաբերություն ու գյուղատնտեսություն, ԽՍՀՄ աշխատավորների ծաղկող հուբուսության և՛ ամենի բարգավաճման համար:

Խորհրդային գաղափարությունը միաժամանակ հանդիսանում է բանվորների և գյուղացիների մասունքի մեջ գիտության կիրարկման ունակ ձեռքից մեկը, առանձնապես յերիտասարդության մեջ: Գրաժաններ և արտուժ ընկեր Լենինը, յերբ նա պահանջում էր, Վոր գիտությունը իրականում պետք է միա ու արյուն գտնա, կազմելով ամբողջապես կենցաղի անմեջական և իրական մասնիկը:

Այսպիսով Խորհրդային գաղափարությունը հանդիսանում է Խորհրդային հայրենասիրության, զեպի մեր մեծ հայրենիքն ունեցած մասսաների սիրտ գաստիարակություն հոր լծակներից մեկը:

Հաղարավոր աշխատավորներ ճանապարհորդություններ են կատարում, երկուրտներ ու երսպեդիցիաներ են կազմակերպում զեպի մեր լայնածավալ յերկրի հետավոր անկյունները, զեպի յերկնամբարձ լեռներն ու կապուտակ չրերը, ուսումնասիրելու և ճանաչելու մեր սքանչելի հայրենիքը:

Բազմաթիվ աշխատավորներ ու զպրոցականներ այցելում են իրենց գյուղում, չրճանում, քաղաքում գանձող զործարանները, Փարբիկաները, հանքերը, կոլտնտեսությունները, հետիտն պեչափներ են կազմակերպում զեպի քաղաքացիական կովի վայրերը, ծանոթանում են Մեծ Հոկտեմբերի համար մղած պայքարի պատմությունը, ուսումնասիրում են մեր յերկրի ընդերքը:

Մեր յերկիրը ճանաչելու ձգտումը քանի գնում ավելի ու ավելի մեծանում է աշխատավորական դանգվածներում: Սակայն այդ խնդրում բացակայում է մեր համապատասխան հիմնարկ-կազմակերպությունների (Ժողկրթբաժիններ, ակումբներ, պրոֆմիություն և այլն) անհրաժեշտ զեկավարությունը և կազմակերպված ոգնությունն ու ոժանդակությունը:

Անցյալում գյուղություն ունեցող գաղափարական լեկերություններում և գաղափարական բյուրոներում ծվարած Ժողովրդի թշնամիները կազմակերպեցին այդ վարենոր բնագավառում խոչոր վնասարարություն: Նրանք գաղափարական լեկերությունները դարձրեցին անդործույս կազմակերպություններ, նրանք գաղափարական աշխատանքները կտրել էին մեր առորյա քաղաքական խնդիրներից և այն վեր էլին ածել միայն «բնական հարստություններ» ուսումնասիրող անպաղաքական մի կազմակերպության:

Ահա թե ինչու միանգամայն ժամանակին էր ու տեղին, յերբ մեր վերադաս որդանները 1937 թ. Վորում ընդունեցին վերացնելու գաղափարական բյուրոները և լեկերությունները:

Այդ կազմակերպության վերացումից հետո, Վորտանակ զործր տեղից չարժելու և անհաղապ վերացնելու մնասարարություն հետքերը, բնդհակառակը, գաղափարությունային աշխատանքները հանցավոր կերպով զրեթե բուրորովին մոռացություն արվեցին: Վորչո չրճաններում ու զպրոցներում գյուղություն ունեցող գաղափարական նյութերը ցաք ու ցրիվ արվեցին, քաղքայիցին Վորբիկ գաղափարական թանգարանները:

Նույնիսկ գտնվեցին մարդիկ, վորոնք գալատա-
դիտական ընկերութիւններէ վերացումը բացատրե-
ցին, վորպէս գալատադիտական աշխատանքների վե-
րացում:

Այդ անշուշտ թշնամական վերաբերմունքի արտա-
հայտութիւնն էր դեպի Խորհրդային դաւադրադիտու-
թիւնը և գալատադիտական ակտիվը:

Խորհրդային գալատադիտութիւնը մեր յերիտա-
սարդութեան մեջ դարբնում է վառ սեր դեպի մեր
մեծ Խորհրդային Հայրենիքը:

Այս տեսակետից էլ, գալատադիտական աշխա-
տանքների կազմակերպիչներն ու ենտուղիատները
չըջաններում, դպրոցներում, դործարաններում և
այլ ձեռնարկութիւններում ու հիմնարկութիւննե-
րում հանդիսանալու յեն գերազանցապէս մեր յերիտա-
սարդութիւնը, կոմյերիտականները և կոմյերիտա-
կան կազմակերպութիւնները:

Կոմյերիտութիւնի առաջատար դերն այս խորհ-
րում հակադէպն է:

Ինչպիսի խնդիրներ է դնում իր առաջ խորհրդային
գալատադիտութիւնը:

1. Զարգացնել լայն ժողովրդական մասնաւորի
մեջ ինքնադործունէութիւն և դարձնել նրանց ու-
ցիալիտական շինարարութեան ակտիվ կառուցողներ:

2. Մեր հայրենիքի հետախուզական ուսումնասի-
րութիւնների մեջ (անտեսութիւն, պատմութիւն,
կուլտուրա, կենցաղ, ոգտակար հանածոներ և այլն)
ներգրավել ժողովրդական ավելի լայն մասնաւորի:

3. Մասնաւորին ծանոթացնել մեր յերկրի, չըջա-
նի, բնակավայրի հետ:

Հարկավոր է հաղարավոր բնասերների, բնակե-
տերի, յերիտասարգ գալատադիտների, աշխարհագրու-
թեան հարցերով հետաքրքրվողների, պատմութեան,
հնագիտութեան, յերկրաբանութեան, Մեծ Հոկտեմ-
բերի համար մղված պայքարի պատմութեամբ, սո-
ցիալիտական շինարարութեան հարցերով զբաղվողնե-
րի բազմաթիւ խմբակներ կազմակերպել դպրոցնե-
րում, ակումբներում, կոլտոնեսութիւններում, գե-
րադասարաններում և այլն: Միաժամանակ հարկավոր է
այդ բոլոր հարցերի շուրջը կազմակերպել նաև զբո-
յանք: Անհրաժեշտ են դասախոսութիւններ առանձին
չըջանների ազգագրութեան, Փոլկոբի մասին, հար-
կավոր են աշխարհագրական, բնակիտական, կուլ-
տուր-պատմական եքսկուրսիաներ, տուրիստական
արշավներ՝ առանձնապէս դեպի քաղաքացիական կոիվ-
ների վայրերը, եքսկուրսիաներ դեպի ոգտակար հա-
նածոների վայրերը և այլն:

Խոշոր անելիքներ ունեն չըջանային ժողկրթա-
վիճները, վորոնց վրա յեն ընկնում գալատադիտական
աշխատանքների կազմակերպման ու ղեկավարման
վոլջ պատասխանատուութիւնը: Նրանք դործի մեջ
քայնորեն պետք է ներգրավեն դպրոցները՝ աշակեր-
տութեանը, ուսանողներին, ուսուցիչներին. առաջա-
վոր դեր ունեն կատարելու նաև արդիւթիւթիւնները,
ակումբները, պիտներական կազմակերպութիւններ:

Խորհրդային գալատադիտութեան աշխատանքները
դատաւաճ բարձրութեան վրա դնելու համար պետք է
բոլոր չըջաններում ստեղծել գալատադիտական թան-
գաքաններ և այնտեղ կենտրոնացնել վոլջ աշխատան-
քը:

Ի՞նչ է ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեր յերկրում ունենք հաղարարվոր գաղափարագետներ, դա աղագույց է այն բանի, վոր մեր մեծ ու հզոր հայրենիքն ուսումնասիրելու, այն ճանաչելու ցանկությունը չառ մեծ է Խորհրդային ժողովրդի մեջ:

Բանվորները, կոլտնտեսականները, ինտելիգենցիան, ծառայողներն ու մասնագետները, մեր դպրոցականներն ու յերիտասարդությունը ծառայի յեն մոտիկից ճանաչելու և ուսումնասիրելու մեր ծաղկող ու յերջանիկ կյանքով ապրող աշխատավորների մեծ հայրենիքը: Նրանց հետաքրքրում է այն ամենը, ինչ ողտակար է և ինչ նպատում է սոցիալիստական հայրենիքի ամրապնդմանը, բարգալաճմանը, պաշտպանունակությանը:

Այժմ մեր յերկրում ունենք բազմաթիվ պատանի և յերիտասարդ գաղափարագետ կոմյերիտականներ և պիոներներ, վորոնք հակայական ողտակար աշխատանք են կատարում: «Ուզում եմ ռգտակար լինել մեր սիրելի հայրենիքին, ուզում եմ ռգնել սոցիալիստական շինարարությանը»—ասա թե ինչն է վոգեչնում և առաջ մղում պատանի ու յերիտասարդ գաղափարագետին:

Գաղափարագետությունը, վոր բառացի նշանակում է «գաղափար գիտենալ», այսինքն՝ ճանաչել տվյալ

վայրը դեռ ևս չի արտահայտում այդ հասկացողություն ժամ վողջ եյությունը, նշանակությունը: Դեռևս մեր վորոշ գաղափարագետների մոտ գոյություն ունի այն թյուր կարծիքը, թե գաղափարական ուսումնասիրությունների որյեկտը պետք է հանդիսանա միմիայն շրջանը, առանձին վայրը, գյուղը, քաղաքը:

«Գաղափարագետությունը չի կարող ընդգրկել վողջ հանրապետությունը, այն ժամանակ այդ գաղափարագետություն չի լինի»—ասում են այդ մոտեցման կողմնակիցները:

Մնչուա, սխալ է հարցի այդպիսի մեկնաբանումը: Հապա ի՞նչ է գաղափարագետությունը:

Խորհրդային գաղափարագետությունը այդ՝ խորհրդային հայրենագիտությունն է, մեր հայրենիքը ճանաչելու, ուսումնասիրելու միլիոնավոր աշխատավորների բուռն տենչանքը: Իսկ մեր հայրենիքը համայն չի՞ սահմանափակվում շրջաններով: Այստեղից միանգամայն պարզ է, վոր գաղափարագետական ուսումնասիրությունների որյեկտը չի սահմանափակվում շրջաններով, մի հանրապետությամբ, այլ նա ընդգրկում է վողջ Խորհրդային Միությունը, բոլոր ժողովուրդների մեծ հայրենիքը:

Մեր կոլտնտեսականի, բանվորի, ինտելիգենտի, դպրոցականի բուռն ցանկությունն է, վոչ միայն ուսումնասիրել իր կոլտնտեսությունը, իր շրջանը, իր վայրը, այլ նաև մեր յերկրի կենտրոնական մասերից մինչև վ հեռավոր ծայրամասերն ընկած հետաքրքիր որյեկտները, գործարանները, հանքերը, կոլտնտեսությունները, պատմական նշանակություն ունեցող հե-

տաքերի վայրերը և այլն:

Մեր յերկրի, շրջանի, բնակավայրի ճանաչողությունը՝ պատմության, բանվորների և գյուղացիների իրենց շահագործողների դեմ մղած պայքարի հերոսական մարտերի և անցքերի ուսումնասիրությունը, բուսական և կենդանական աշխարհի ուսումնասիրությունը, ոգտակար հանածոների հայտնաբերումը, տեղական ֆորկլորի, աղբադրություն, հնությունների ուսումնասիրություններն ու հավաքը — ահա այս բոլորն ողնուժ է գավառագետին ճանաչելու մեր յերկրի անցյալը և սքանչելի ներկան:

1932 թվին, ԽՍՀՄ ընդերքի միութենական հետախույզություններ կազմակերպելու առնչությամբ «Կոմսոմոլսկայա պրավդա»-յի խմբագրությունն ուղղած իր նամակում ընկ. Վ. Վ. Կուլբիշևը գրել է—

«Մենք դեռևս չառ քիչ ենք ճանաչում մեր յերկիրը: Մենք պետք է ճանաչենք մեր յերկիրը: Այս խընդիրը չի կարելի կատարել միայն մասնագետ յերկրաբանների ուժերով, հետախույզական պարտիսների միջոցով, փորոնք ուղարկվում են մեր գիտական և տնտեսական մարմինների կողմից:

Մեր բնական հարստությունների ուսումնասիրությունը չի կարելի պատկերացնել, առանց բանվոր դասակարգի շարքերից դուրծի մեջ ներգրավելու կամավոր աշխատողների լայն մասսաների»:

Ընկ Կուլբիշևի այս խոսքերը պետք է միշտ հիշել, յերբ խոսքը վերաբերում է մեր յերկիրը ճանաչելուն:

Այստեղից պարզ է, փոր Խորհրդային գավառագետությունը միջ թե ապաքաղաքական դուրծ է, այլ

մասնայական, քաղաքական, կուլտուրական մեծ դուրծ է, օոցիալիստական արդյունաբերության և գյուղատնտեսության զարգացմանը նպաստող, ԽՍՀՄ աշխատավորության ծաղկող կուլտուրայի զարգացմանը նպաստող դուրծ, մեր մեծ յերկիրն ու առանձին շրջանները բազմակողմանի և գիտականորեն ուսումնասիրող արժեքավոր դուրծ:

1985
39

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐ

Գաղափարապետական թանգարանը պետք է դառնա գաղափարապետական հետաքրքիր և ոգտակար աշխատանքների ոջախը:

Այդպիսի գաղափարապետական թանգարաններ մենք չափ ունենք: Միմիայն Յերեվան քաղաքում իրենց աշխատանքների բնույթով գաղափարապետական են քաղաքային, տեխնիկա - տնտեսագիտական և պատմական թանգարանները:

Մեր այդ գաղափարապետական, ինչպես նաև չբըլ-կենարտններում դանվող թանգարանների հիմնական թերությունն այն է, վոր նրանք կոնկրետ, կենդանի փորձի հիման վրա չեն կարողանում կաղմակերպել, իրենց չուրը համախմբել գաղափարապետությամբ հետաքրքրվող մասսան, ակտիվը:

Մեր հայրենիքի խոր ուսումնասիրության դարձում ակտիվ կերպով պետք է մասնակցեն դպրոցները, բարձրագույն ուսումնական հիմնարկները, ձեռնարկությունները, կոլտնտեսությունները, բանվորական ակումբները, քաղաքի հիմնարկների ցանցը, հետադատական ինստիտուտները և այլն:

Գաղափարապետական բոլոր ուսումնասիրությունները պետք է կաղմակերպել թանգարաններում: Թան-

գարանները դառնալու յեն գաղափարապետական հետադոտական և մեթոդական աշխատանքների կենտրոնը, գաղափարապետական աշխատանքների բազաներն ու լաբորատորիաները:

Հետադոտությունների և ուսումնասիրությունների բոլոր արդյունքները յերկրաբանական, հնագիտական, բուսական, կենդանական, կենցաղային և այլ նյութերը կենտրոնացվում են թանգարաններում և հետագայում վերամշակման յենթարկվելով, թանգարանների ցուցադրման անհրաժեշտ ֆոնդերն են կաղմում: Գաղափարապետական թանգարանների պլանները պետք է լինեն ակտուալ և հաշվի առնելով գաղափարապետական հասարակայնության պահանջներն ու տեղերը, պետք է առաջադրել կոնկրետ թեմաներ:

Այդ պլանները պետք է կաղմվեն այնպես, վոր գաղափարապետության բնագավառով յուրաքանչյուր հետաքրքրվող կարողանա մատչելի և պատկերավոր ձևով ճանաչել իր հայրենիքը—տվյալ բնակավայրը, չրջանը, ֆարրիկան, կոլտնտեսությունը և այլն:

Այդ պլաններում առանձնահատուկ տեղ պետք է աալ ուսանողներին ու աշակերտությանը դիտահետադոտական աշխատանքների մեջ ներգրաղելուն, իհարկե, մանկավարժների, դյուղատնտեսների, պատմաբանների և մյուս մասնագետների ղեկավարությամբ:

Թանգարանները պետք է կաղմակերպեն նաև առանձին գաղափարապետների, խմբերի և խմբակների մեթոդական և կաղմակերպչական ողնության դարձը:

Թանգարաններն ակտիվ կերպով պետք է դասավանդակցիտական աշխատանքները կազմակերպման գործով։ Վրժն և այլ աշխատանքը — դավաճանաբանական խմբակների հետ միասին համատեղ ուսումնասիրություններ, արշավներ, երազակցիցիաներ և արտելներ կազմակերպելու միջոցով ուսումնասիրության յենթարկել շրջանը, բնակավայրը՝ սխտեմատիկ կերպով ուղղութուն տալով այդ ձեռնարկումներին։

Այդ համատեղ աշխատանքի արդյունքը պետք է արտահայտվի Թանգարանի ցուցադրումներում և ցուցահանգեսներում։ Այնուհետև, շատ արդյունավետ կլինի ուսումնասիրված հարցերի շուրջը կազմակերպել դասախոսություններ և զրույցներ Թանգարաններում, դպրոցականի սենյակներում և անկյուններում։ Թանգարանը պետք է ոժանդակի և ոգնի զարգացում, գործարաններում, կոլտնտեսություններում, ակումբներում, կուլտուրայի տներում և այլ վայրերում կազմակերպելու Թանգարանի կարիներներ, ցուցահանգեսներ, դրանք հետադադում վերածելով Թանգարանի Ֆիլիալների։

Թանգարանները սերտ կապ պետք է պահպանեն բոլոր զբաղարանների, կոլտնտեսային և բանվորական տկումբների, կուլտուրայի տներ, խրճիթ-լարորատորիաների, փորձնական կայանների հետ, կազմակերպելով այնտեղ դավաճանական խմբակներ, զրույցներ, դասախոսություններ, ղեկուցումներ, կոնֆերանսներ, ցուցահանգեսներ։

Փորձնական կայանների և խրճիթ-լարորատորիաների հետ չափազանց ոգտակար աշխատանք կա-

թելի յե կատարել, կազմակերպելով փորձնական աշխատանքներ մոլախոտերի և ղյուղատնտեսության մեծատունների դեմ պայքարելու ուղղությամբ։

Թանգարանները և դավաճանական խմբակները պետք է սերտ կապ ունենան Կուսպատի, հնությունների պահպանության Կոմիտեյի, ինչպես նաև հանրապետության, շրջանի, բնակավայրի պլանային և տնտեսական կազմակերպությունների հետ։

Պարտադիր է նաև սերտ կապ պահպանել տվյալ վայրում գործող Եղանակցիականների հետ։

Մեր Թանգարանային աշխատողները չպետք է մոռանան, Վր իրենց յուրաքանչյուր քայլ աշխատանքը դավաճանական ուղղությամբ, դա՛ մասնակցան — կրթական գործ և, կուլտուրական — քաղաքական մեծ գործ։

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԵԼ ՏԵՂԱԿԱՆ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱ- ԿԱՆ ՔԱՆԳԱՐԱՆԸ

Գալաուադիտությամբ կարող են դբադվել ամենքը, ովքեր ցանկանում են ճանաչել, ուսումնասիրել այն շրջանը, հանրազեկությունը, վորտեղ ապրում են:

Այստեղից սբարզ ե, վոր գալաուադետը նա յե, ով սխտեմատիկ պրադվում ե ավյալ վայրի ուսումնասիրությամբ, ով քիչ թե շատ ճանաչում ե այն վայրը, այն յերկիրը, վորտեղ ինքն ապրում ե:

Այդպիսի գալաուադետներ մենք շատ ունենք, վորոնք գլխավորապես աճել ու առաջ են յեկել մեր յերիտաժողովրդի շարքերից, ինչպես ե մեր գալրոցականներից:

Բայց գալաուադետի խնդիրն ե վոչ միայն սոսկ ուսումնասիրել, նկարագրել տեղական վայրի ե բնաչառության կյանքին ու կենցաղին վերաբերող բազմաթիվ յերեւույթներ, այլ նաե հավաքածու կաղմել, այսինքն հավաքել գնադան իրեր ու տեղեկություններ տնտեսության, բնաչառության կյանքի ու աշխատանքային գործունեության վերաբերյալ ե այլն:

Բոլոր հավաքված իրերից ել հետադադում վրադվում ե ավյալ վայրին վերաբերող ամբողջ հավաքա-

ծուն: Դրանք դասավորվում են վորոշ կարգով, քսաբնույթի ե յուրաքանչյուր իրի կամ եքսպոնատի վերաբերյալ տրվում ե վորոշ բացատրություն:

Այդպիսով իրերի հավաքածուները բավարար չափով լինելուց հետո (յեթե իրոք նրանք վորոշ արժեք են ներկայացնում) պետք ե տեղում — դյուղում, շրջկենտրոններում վամ դպրոցներում, տեղական թանգարանի հիմքը դնել:

Այդ թանգարանները հետադադում կդառնան դավառադիտական աշխատանքների կենտրոնը, հետզհետե իրենց շուրջը կհամախմբեն հետաքրքրվող մասսաներին ե դպրոցականներին: Հետաքրքրությունը դեպի գալաուադիտությունը այդպիսով որեցոր ավելի կըգարզանա ու կծավարվի:

Թանգարանը հնարավորություն կունենա նպատակու տեղական աղլարնաչառության կրթական մակարդակի բարձրացմանը, վորը թանգարանի հիմնական խնդիրներից մեկն ե հանդիսանալու:

Հայկական ԽՍՀ Լուսժողկոմատի գալաուադիտական աշխատանքները կաղմակերպելու կապակցությամբ հրահանդում պարզ ասված ե, վոր «արդ աշխատանքների կաղմակերպման ու դեկավարման ամբողջ պատասխանատվությունը շրջանում ընկնում ե շրջանային ժողկրթբաժինների վրա, վորոնք այդ գործի մեջ պետք ե լայնորեն ներգրավեն դպրոցները — աշակերտությանը, ուսանողներին, ուսուցիչներին, աղումբները, պիոներ կաղմակերպությունները ե հատկապես կոմյերիտական կաղմակերպությանը»:

Այսպիսով, հավաքելով այն ամբողջը ինչ տիպի-

բախան և տվյալ շրջանի համար, պետք և տեղական կամ շրջանային գաղափարական թանգարանի հիմքը դնել:

Գաղափարական թանգարանը, այսպիսով, հիմնականում պետք և ունենա հետեվյալ բաժինները.

1. ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

Այս բաժնի ցուցադրումը պետք և տա մարդկային հասարակության զարգացման մասին կարեւոր տեղեկություններ հանրապետությունում կամ շրջանում. դեպքերը պետք և ցույց տալ պատմական ժամանակագրական կարգով:

Այս բաժնում պետք և ցուցադրել նաև պատմական խոշոր արժեք ներկայացնող հուշարձանները — նկարներով, մակեաներով ու մոդելներով:

2. ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

Այս բաժինը նյութեր և տալիս հասարակական ձեւերի զարգացման պատմության վերաբերյալ միջին սոցիալիզմի շրջանը՝ ժամանակագրական կարգով: Այստեղ պետք և ցույց տալ, թե ինչպիսի պատմական շրջաններ ու պայքարի ուղիներ և անցել հասարակությունը (տվյալ շրջանի, վայրի) միջին մեր ուրեքը հասնելը:

3. ԲՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ.

1. Արտադրական ուժերի և բնական հարստությունների ուսումնասիրություններ.

Ա) Ռայոնի ընդհանուր նկարագրություն.

Բ) Տեղական տրանսպորտի ուսումնասիրություն.

Գ) Հումքային բնույթների ուսումնասիրություն.

Դ) Հայտնաբերել և ուսումնասիրել անհետացող

արհեստները, նրանց արտադրության միջոցները:

2. Պայքար 7-8 միլիարդ փութ հացահատիկի համար.

Ա) Մոլախոտերի հետադուրսություն և նրանց քարթալորումը.

Բ) Անասնաբուծության կերային բազայի տեղական լրացուցիչ աղբյուրների հայտնաբերումը.

Գ) Նոր հողամասերի ուսումնասիրություն (խոպաններ) և այն իրացնելու պայմանները.

Դ) Ֆենտիգիլի գերտղություններ.

Յե) Նյութերի հավաքումը և պատրաստումը համալրականական Գյուղատնտեսական Ցուցահանդեսի համար:

3. Հեղափոխական շարժման պատմության նյութերի հավաքումը, զործարանների, ֆաբրիկաների պատմության, ֆոլկլորային նյութերի հավաքումը և այլն:

Գաղափարական թանգարանի վոլջ ցուցադրումը պետք և ընդգրկել մոտավորապես հետեվյալ հարցերը.

1. Մեր կոլտնտեսության պատմությունը.

2. Հիշողություններ քաղաքացիական կռիվներից.

3. Ինչպես կոլտնտեսությունը հասավ ռեկորդային բերքի.

4. Ինչպես բարձրացավ աշխատանքի արտադրողականությունը կոլտնտեսությունում — կաթնատույնությունը, բերքատույնությունը և այլն.

5. Ինչպիսի ոգտակար հանածոների կան շրջանում, դյուրում — հավաքել, հավաքածո կապել և ցուցադրել.

6. Ինչպիսի բույսեր կան շրջանում, գյուղում—
հավաքել, նկարագրել, հերթաբերումներ կազմել և
ցուցադրել:

7. Շրջանի կենդանական աշխարհը—նկարագրել,
ցուցադրել:

8. Սոցիալիստական տնտեսության նվաճումները
—լուսանկարներ, դիագրամներ:

9. Շրջանի անվանի մարդիկ—լուսանկարներ, նրանց
կերպած նոր մեթոդների ցուցադրում և այլն:

10. Շրջանի հնությունները—ցուցադրել լու-
սանկարներով, նկարագրել և այլն:

11. Շրջանի, հանրապետության աշխարհագրա-
կան նկարագրությունը:

12. Կենցաղի, կուլտուրայի, անհետացող արհեստ-
ների, կուլտուր-լուսավորության և մի շարք այլ բնա-
դավանների վերաբերյալ հարցեր:

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՁԱԿԱՆ

ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

1. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Խոշոր տեղ և տրվում դպրոցական դավառագի-
տությունը: Համ.Կ(բ)Կ. Կ.Կ. 1932 թ. ոգոստոսի 26-ին
իր ընդունած՝ «Տարրական ու միջնակարգ դպրոցի
ծրագրի ուժեղման մասին» վորոշման մեջ նշում և
այն անհրաժեշտությունը, վոր հանրակրթական դպրո-
ցի հասարակագիտության, դրականության, լեզվի,
աշխարհագրության և պատմության դժով դասավան-
դել «կարեւորագույն գիտելիքներ ԽՍՀՄ Ժողովուրդ-
ների ազգային կուլտուրաների վերաբերյալ, նրանց
դրականության, արվեստի, պատմական դարգացման,
նույնպես և ԽՍՀՄ գաղափարախոսության ստորերը՝
բնության առանձնահատկությունները, արդյունաբե-
րության, գյուղատնտեսության, սոցիալ-տնտեսա-
կան զարգացումը և այլն»:

Գաղափարախոսական աշխատանքներն ամբողջապես
յենթարկվում են դպրոցի ուսումնա-դաստիարակչա-
կան նպատակներին և ոժանդակում են դպրոցական -
ներին ավելի լավ յուրացնելու դասավանդվող մի շարք
ստորականեր, ինչպես որինակ՝ աշխարհագրություն,

պատճութիւն, բնագիտութիւն և այլ ուսումնական առարկաներ, կապելով նրանց ուսումնասիրութիւնը չբջջատու իշխանքի հետ:

Գալաուադիտութիւնը դպրոցում ունի խոշոր դաս-
տիարակչական նշանակութիւն — նա ոժանդակում է
ալիքի կենդանի և աշխույժ դարձնելու ուսուցումը,
ոժանդակում է մեթոդների բարելաւմանը (գիտողա-
կանութիւն, կոնկրետ ուսուցում, գիտողութիւնների
անցկացում, եքսկուրսիաներ և տուրիստական ար-
տելքներ, լաբորատոր աշխատանքներ և այլն):

Գալաուադիտական աշխատանքներն անցկացվում
են ուսումնական ծրագրերի գաղափարային հետ սերտո-
րեն կապած, այդ նպատակի համար ոգտագործելով
դաստադրական աշխատանքների ընդգրկած ձեւե-
րը:

Այդ աշխատանքը գլխավորապէս պետք է անց-
կացնել աշխատանքի ժամերից դուրս, պատանի բնա-
սերներին և գալաուադիտական այլ խմբակների միջո-
ցով:

Գալաուադիտական աշխատանքների համար կա-
լիք է կա հատուկ կազմակերպութիւններ ստեղծել,
ինչպիսիք անցյալում բնկերութիւններն ու բյուրո-
ներն էին: Գալաուադիտական աշխատանքը կարելի չէ
է պետք է անցկացնել սովորաբար դոյութիւն ունե-
ցող կազմակերպութիւններ չբջջանակներում և նրանց
անմիջական ղեկավարութեամբ: Այդպիսի կազմակեր-
պութիւններն են դպրոցը և նրա աշակերտական ու
ուսուցչական ակտիւր կամ ԲՈՒՀ-երն ու ԲՏՈՒՀ-նե-
րը, վերոնց արտփակազմակերպութիւնների պլանների
մէջ պետք է արտահայտվեն գալաուադիտական աշխա-

տանքները կամ բանվորական ակումբների, պրոֆմիու-
թիւնների կուլտ աշխատանքներում և նրանց սկզբնա-
կան կազմակերպութիւններում, ձեռնարկութիւննե-
րում, հիմնարկութիւններում, կուլտուրայի տներում,
կոլտնտեսային ակումբներում և քաղ-լուսավարական
մեղջ ցանցում: պիտներական տեխնայաններ, պիտնե-
քական պարատ, պատանի բնադետներին կազմակերպու-
թիւններ, պատանի տուրիստի տուն, ԼԿՑԵՄ կազմա-
կերպութիւններ և այլն: Առանձնապէս պիտի նշել
թանգարանները, վորոնց կազմակերպչական նշանա-
կութիւնն անչափ մեծ է գալաուադիտական աշխա-
տանքների սիստեմում, ապա ժողովրդական կրթութեան
որգանների աշխատանքները, դեպուտատների խոր-
հուրդների կուլտսեկցիաների աշխատանքները և այլն:

Գալաուադիտական խնդիրները պետք է արժանի
տեղ գտնեն վոչ միայն թանգարանների ու Հուշար-
ձանների պահպանութեան պլաններում, այլ նաեւ
դպրոցների, ժողկրթբաժինների և յուստողիմատի
դպրոցական և քաղլուսավորման աշխատանքների պլա-
նում ու ձեռնարկումներում:

Թանգարաններն իրենց հնարավորութիւններով
այս պայմաններում դառնում են վորակյալ ուսում-
նական ձեռնարկներ:

Լուստողիմատի և ժողկրթբաժինների վրա մեծ
պարտավորութիւն է դրվում ոգտագործելու գալա-
ուադիտութեան բոլոր հնարավորութիւնները, առաջին
հերթին նկատի ունենալով թանգարանները:

Վրա համար պետք է ժողկրթբաժիններին կից և
ժողկրթբաժինների վարիչների ղեկավարութեամբ լու-

տեղծել խորհուրդներ՝ կազմված գավառադիտական ակտիվից և այդ գործի հետ կազմված կազմակերպութ-
յունների ներկայացուցիչներէր:

Նպատակահարմար և թանգարաններին կից ևս կազմակերպել մշտական խորհուրդներ՝ կազմված գա-
վառադիտական խմբակների, խմբերի և թանգարանի ակտիվից: Այդ միջոցով թանգարանն ավելի հաջող
կկազմակերպի գավառադիտական խմբակներէր սպա-
սարկումը և կտպը նրանց հետ:

Ինչ վերաբերում է կոնսուլտացիաներին, դրանք
ցանկալի չե կազմակերպել թանգարաններում կամ գի-
տահետազոտական կազմակերպություններում, տեխ-
նիկաներում և այլն:

2. ՊՐՈՑԵՍԻՆԻԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ԳԱՎԱՌԱԳԻ- ՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գավառադիտական աշխատանքների ծավալման և
աշխատավորական մասսաներին այդ գործի մեջ ներ-
գրաւելու գործում խոշոր սանկիւքներ ունեն պրոֆ-
միտքեմական կազմակերպությունները:

Աշխատանքները ծավալելու ավելի մեծ հնարավոր-
ություններ կան պրոֆմիտքեմական — բանվորա-
կան ակումբներում, կազմակերպելով այնտեղ գավա-
ռադիտական սեկցիաներ ու անկյուններ կամ սենյակ-
ներ:

Ինչպիսի գործնական, կազմակերպչական բնույթ
պիտի ունենան գավառադիտական խնդիրները պրոֆ-
միտքեմականների ցանցում:

1. Բանվորական — պրոֆմիտքեմական ակումբնե-
րում, դպրոցներում, ձեռնարկ-հիմարկություննե-

րում կազմակերպել գավառադիտական խմբակներ:

2. Կազմակերպել գավառադիտական արշավներ,
վորի հոմար մշակել հատուկ տուրիստական-եքս-
կուրսիոն մարշրուտներ դեպի քաղաքացիական կոնֆ-
ների դեպքերի վայրերը, դեպի արդյունաբերական
վայրերն ու կոլտնտեսությունները (ծանոթանալ նը-
րանց անվանի մարդկանց, ստախանովականների հետ,
ծանոթանալ հեղափոխության և պատմության հո-
շարժումներին հետ, հավաքել ազգագրական նյութեր,
ֆոլկլոր և այլն):

3. Կազմակերպել եքսկուրսիաներ դեպի գավառա-
դիտական մյուս թանգարանները, կազմակերպել շար-
ժական ցուցահանդեսներ ակումբներում և հիմնարկա-
թյունների ու ձեռնարկությունների կարմիր անկյուն-
ներում:

4. Ակումբներում և կարմիր անկյուններում կազ-
մակերպել դասախոսություններ, ղեկուցումներ,
դրույցներ տվյալ ձեռնարկության, բնակավայրի,
շրջանի, հանրագեատության մասին և այլն:

3. ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՎԱՂԱՌԻՍ-
ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԻ ՑԱՆՅՈՒՄ. (ԽՐԺԹ — ընթերցարան,
կոլտնտեսային ակումբ, կուլտուրայի տներ):

1. Կազմակերպել դասախոսություններ, զրույցներ,
բրակնության ընթերցում մեր հայրենիքի մասին
թեմաներով, նաև ծերունիների պատմություններն
իրենց գյուղի ու շրջանի անցյալի մասին և այլն (հա-
տուկ յերեկոներ):

2. Կազմակերպել եքսկուրսիաներ դեպի առաջավոր
խորհրդատեսությունները, կոլտնտեսությունները,
ՄՏԿները, ԿԱԾները՝ մոտիկից ծանոթանալու հա-

մար գյուղատնտեսութեան առաջադրոներն աշխատանքի արդյունավետ ձեւերին ու մեթոդներին :

3. Կազմակերպել ցեղահանդեսներ գյուղի և շրջանի անցյալն ու ներկան ցույց տալու համար (կազմել նաև նման արբանքներ լուսանկարներով և այլն) :

4. Կազմակերպել Կուլտուրայի Տներում, ահումրեներում և խրճիթ-ընթերցարաններում հասուել անկուեններ՝ «Մեր կոլանտեսութեան», նկարազրուծումը ցույց տալ, թե ինչպիսի պայքար է մղվել կոլեկտիվացման համար, ցույց տալ կոլտնտեսութեան աճը, նրա տնտեսական ու քաղաքական ամրապնդումը, յերջանիկ ունեւոր կյանքին հասնելը : Կազմակերպել նաև ցուցահանդես «Մեր շրջանը» և այլն :

Կազմակերպել ստախանովականների պատկերասրահ, սոցիալիստական գյուղատնտեսութեան առաջադրոների պատկերասրահ և այլն :

5. Կազմակերպել և քսկուրսիաներ դեպի պատմական վայրերը, հնութեանները, քաղաքացիական կռիւների վայրերը և այլն :

Ինչպիսի թանգարաններում, այնպես և բանվորական ահումրեներում, կուլտուրայի տներում, կոլտնտեսային ահումրեներում կարելի յե կազմակերպել խրճիթներ, այնտեղ կարելի յե անցկացնել զրույցներ, դասախոսութեաններ, դեկուցումներ, կոնֆերանսներ, ցուցահանդեսներ և այլն : Փորձնական կայանների և խրճիթ-լաւորատոներին հետ մեկտեղ կարելի յե փորձեր կատարել հողի կազմութեանը ուսումնասիրելու, մոլախոտերի դեմ պայքարի արդյունավետ ձեւեր մշակելու ուղղութեամբ և այլն :

4. ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿՈՒԼՏ ՍՆԿՑԻՍՆԵՐԸ

Մեզ մոտ մինչեւ հիմա գյուղտնտեսութեան և քաղտնտեսութեան կուլտ սեկցիաները հարկ յեղած ուշադրութեան չեն դարձրել դադառադիտական աշխատանքներին և վստահորեն կարելի յե տակ, վոր վաջ մի խորհրդի կուլտ սեկցիա չի դրադվել մեք թանգարանների աշխատանքներով : Այդ առաջին հերթին արտահայտում է նրանով, վոր կուլտ սեկցիաների պլանների մեջ չեն անդրադարձել թանգարաններին աշխատանքները և դադառադիտական խնդիրները :

Պորհուրդների մյուս սեկցիաների որինակով անհրաժեշտ է խոշոր չափով աշխտագնել նաև կուլտ սեկցիաների աշխատանքները, պետք է բարձրացնել նրանց նշանակութեանը, նկատի ունենալով պատգամաւորական խորհուրդների այն հակայական դերը պրակտարական դիկտատուրայի որդանների աշխատանքների սխտեմում, վորը դրի յե առնված Ստալինյան Սահմանադրութեան վոսկետառ ևջերում :

Կազմակերպչական ձեռնարկումներից մեկը պետք է լինի այն, վոր խորհուրդների կուլտ սեկցիաներն իրենց նիտաերում լսեն հետեւյալ հաւթետու դեկուցումները . ա) Գադառադիտական աշխատանքների վիճակի մասին (դարոցում) Լուստողկոմատի կամ Ժողկրթբաժնի դեկուցումը . բ) Թանգարանների և դադառադիտական աշխատանքների դրվածքի մասին Թանգարանների դիրեկտորների դեկուցումները . գ) Հեղափոխութեան և կուլտուրայի հուշարձանների պահպանութեան և հաւթտման վիճակի մասին — համապատասխան կազմակերպութեան դեկուցումը :

Կուլտ սեկցիաների այդ նիստերին պետք է մասնակցեն վոչ միայն սեկցիայի անդամները, այլ նաև դպրոցի ակտիվիստները (աշակերտներ, ուսուցիչներ), դավառագետ ակտիվիստներ, պրոֆմիութենական ակտիվը, կոմյերիտական և պիոներական ակտիվը, ձեռնարկությունների և կոյանտենստությունների ակտիվը, մասնագետների կողմից և այլն:

5. ՄԱՄՈՒԼ ՅԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՈՅԻՆ

Առանձնապես պետք է նշել մամուլի դերը: Մամուլը (պատի թերթեր, բազմատիրափներ, տեղական և ներտրոնական մամուլը մինչև «Սորհրդային թանգարան» ժուռնալը), վորպես հասարակական մտքի կողմակերպիչ, խոշոր դործ ունեն կատարելու:

Մամուլը կարող է հաղորդել լավագույնների աշխատանքի փորձը, մամուլը կարող է սիտեմատիկ ինֆորմացիա տալ, մասսայականացնել պլանի վորոշ դրույթները, ակտիվին մոբիլիզացիայի յենթարկել դրանց չուրջը, ոգնել ստեղծելու վերահսկողության և ընտանդատության հասարակական տրիբունա:

Մինչդեռ մեր թանդարանների և դավառագիտության արգի վիճակը հեռու չէ նշամ խնդիրները լիովին կատարելուց:

Թանգարանների և դիտահետադատական հիմնարկների առաջնակարգ խնդիրներից մեկն է նայել զավառագիտական խմբակների համար հրատարակել ծրարագրեր, հրահանգներ, ձեռնարկներ, ստեղծել դավառագիտական դրականություն: Այս խնդրում առաջին դայիքը պետք է անի Լուստոգլոմատի թանգարանային-դավառագիտական բաժինը:

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր մեծ, Սորհրդային հայրենիքի ազատ ժողովուրդները ջերմ դպրոցում ընկնում սիրում են իրենց մայր-հայրենիքը: Մեր յերկրի աշխատավոր ժողովուրդը, յերիտասարդությունը, ինտելիգենցիան, մեծ խաղավառությամբ ու սիրով ուսումնասիրում են ուցիտիլիզմի յերկրի սքանչելի պատմությունը: Ամբողջ աշխարհում մեր յերկրըր միակն է, վորտեղ պատմական դիտության ծաղկման ու դարգացման համար ամենալայն հնարավորություններ են ստեղծված:

Մեր բարձրագույն, միջնակարգ և այլ բաղմաթիվ դպրոցներում, ուսուցման վողջ նիստեմում պատմական առարկաներն իրենց պատվավոր ու արժանի տեղն ունեն:

Կուսակցության ու կառավարության վորոշումները դպրոցներում պատմության դասալանդման խնդիրների մասին, ամենաջերմ կերպով ընդունվեցին ժողովլըրդակառ ամենալայն մասանների կողմից:

Միլիոնավոր մարդիկ բուռն ցանկությամբ ու չրտենված հետաքրքրություն ցուցարերեցին դեպի մեր հայրենիքի հերոսական պատմության ուսումնասիրությունը:

Այժմ մեր ունենք այնպիսի խոշոր պատմական

գրկումենտ, ինչպիսին և «Համ. Կ. (բ)Կ. պատմութեան համառոտ դատելթացը», վերը կազմված և Համ. Կ. (բ)Կ. Կենտկոմի և անձամբ ընկ. ՍՍԱԼԻՆԻ անմիջական նախաձեռնութեամբ ու մասնակցութեամբ:

Ապա պրոֆ. Շեստակովի կազմած «ԽՍՀՄ ժողովուրդների պատմութիւնը» և այլն:

Մեր յերկիրը հարուստ և պատմական ամենահարուստ հուշարձաններով, անցյալ կուլտուրայի, վեցարդի աշխարհի յերկայելի կոթողներով, վորոնք պատմութեան ուսուցման խնդրում անխոխարինելի ծառայութիւն կարող են մատուցել: Պատմութեան լավ դասագրքերից բացի, մեզ անհրաժեշտ և ստեղծել նաև գիտականորեն կազմակերպված պատմական թանգարաններ և շրջանային դավառագիտական թանգարաններում կազմակերպել պատմական բաժիններ:

Պատմութեան դիտողական, ինտուիտի ուսուցման լավագոյն ձեռնարկ պետք է հանդիտանան նաև պատմութեան, կուլտուրայի, հեղափոխութեան և այլ բաղմաթիվ լատ հետաքրքիր հուշարձաններն ու պատմական վայրերը: Ահա թե ինչու պետք է մեծ հոգաւորութիւն ցուցաբերել դեպի անցյալի այդ արժեքալիք հուշարձանների պահպանութիւնը և վերականգնումը, վորոնք պետք է հանդիտանան մեր հայրենիքի պատմութեան գիտողական ուսումնասիրութեան նշանակալի հիմքը: Մեր յերկրում ունենք հսկայական թիվ տարբեր բնույթի հուշարձաններ ու թանգարաններ, վորոնք անհրաժեշտ բարձրութեան վրա չեն գրկւած:

Պատմութիւնը դառնում է վոչ միայն գիտութեան կարելիորագոյն առարկաներից մեկը, այլ նաև մեր յերկրի բոլոր մեծահասակների ու փոքահասակների բաղաքական, դպրոցական ու արտադպրոցական դաստիարակութեան միջոցներից մեկը: Այստեղից էլ յեղրակացութիւն—վոր դավառագիտական (հայրենագիտական) թանգարաններում ու դավառագիտական աշխատանքներում հատուկ տեղ պետք է տալ պատմութեան, կուլտուրայի և հեղափոխութեան մեծագոյն հուշարձանների ու վայրերի ուսումնասիրութիւնը:

Այն ժամանակ հնարավոր կլինի տալ Խորհրդային Միութեան առանձին ժողովուրդների համարուստի պատմութիւնը, վորպես «պատմութեան սուբյեկտ» և վոչ միայն վորպես «ժողովուրդների բանա տեսանկյունով, այլ վերջ առած, վորպես պատմութիւն ինքնին, տվյալ ժողովուրդների համար բոլոր առանձնահատկութիւններով, ինչպես եկամտիկայի և քաղաքականութեան բնագավառում, նույնպես և կուլտուրայի բնագավառում» (Շեստակով):

Ահա այդ տեսակետից Խորհրդային Հայաստանը, վորպես հնադարյան կուլտուրայի գանձարաններից մեկը, մեր դավառագետ-պատմաբանների և պատմական թանգարանների ուսումնասիրութեան հետքերական ուղի է հանդիսանում:

Խորհրդային Հայաստանի բարձրագոյն յեռներ, հյուսնապատ և անտառապատ լեռնաշղթաների չքնաղ յանջերին ու վանաչապատ ստորոտներին, լեռնադաշտերի վրա և վարկաչուն գետերով ու սառնորակ աղբուրներով հարուստ հովիտների բարձրագոյն վայրերում կարելի չէ հանդիպել անցյալ հազարամյակների

կաշառարայի բաղմաթիվ հուշարձանների, վորոնց նշանակութունն անչափ մեծ է մեր յերկրի անցյալ կաշառարայի պատմության ուսումնասիրության համար:

Յեւ յայդ վոչ միայն Հայաստանի պատմության համար: Հայկական խորհրդարկն Սոցիալիտական Հանրապետության վողջ տերիտորիան հարուստ է պատմական նյութական ու գրավոր հուշարձաններով, վորոնք խոշոր արժեք են ներկայացնում ամբողջ կովկասի և մերձավոր արեւելքյան յերկրների ժողովուրդների ամենահնադարյան կաշառարայի ու պատմության ուսումնասիրության համար: Հայ ժողովուրդի պատմությունը լի յէ պայքարի ու հերոսական փայլուն գրվազներով՝ մղված ոտարյեղկրա հաղիտակիչներէ դեմ, հանուն իր գոյության պահպանության, վորի յաջողութն գրական կոթողներէց մեկն է հանդիսանում 10-րդ դարի հերոսական եպոս «Սասունցի Դավիթը»:

Միայն Վաղարշապատի ձեռագրերի հոշակափոր մատենադարանը ամենահարուստ է մանրադնեին ուսումնասիրության աղբյուր կհանդիսանա զավատագիտական պատմական հարցերով հետքերովորներէ համար, վորով դժբախտաբար քիչ են գրադվում մեր պատմաբանները և ալլ արժեքափոր նյութերը մինչև հիմա դեռ մասսաների սեփականությունը չեն դարձել:

«Հնադարյան ձեռագրերի հոշակափոր պետական մատենադարանը գոյութիւն ունի համարյա 1500 տարուց ի վեր: Այնտեղ պահվում են ալեքի քան 11.000 ձեռագրեր (մանուսկրիպտներ) վորոնք մեկ են հասել 5-րդ դարից, այսինքն՝ Հայաստանում գերը յերեւման զալու ժամանակվանից:

Հնադարյան պատմության ալլ հիմնալի փաստաթղթերից շատերը անպուգական են (տնկիւլումներ): Դրանք գրված են մադաղաթի վրա, հնադարյան մի քանի լեզուներով՝ պարսկերեն, յեթովպերեն (հարեւելերեն), հրեական լեզվով և այլն:

Ձեռագրերի մեջ շարադրվում է Հայաստանի, Վրաստանի, Հնդկաստանի, Բյուզանդիայի, Պարսկաստանի և այլ յեթերների ժողովուրդների կաշառարայի յաջողութն պատմիչների շարքում հատուկ տեղ են գրավում 5-րդ դարում ապրած խորհրդաւ համալիրարհային համբալ ունեցող աշխատութիւնները:

Ուշագրութիւն են գրավում 7-րդ դարում ապրած հին վրացական ականափոր պատմիչ Ջիւանչիլի լալ պահպանված ձեռագրերը:

Ջիւանչիլը հետաքրքիր տեղեկութիւններ է հաղորդում, վորոնք ապացուցում են հայ, վրացի և ալլան ժողովուրդների յեղբայրական ազգակցութիւնը:

Ձեռագրերը չափազանց վառ կերպով ցույց են տալիս սոցիալական հարաբերութիւնները, ճարտարապետութիւնը, արվեստը, կենցաղն ու բարքերը, ոտղմական ստրատեգիան: Մանրամասն նկարագրվում են այն ժամանակվա, այժմ վաղուց արդեն անհետացած քաղաքները, մանաւորապես հին Հայաստանի 4-րդ դարի մայրաքաղաք Դվինը: Որ հնադարի ալլ քաղաքի վայրում, այժմ կատարվում են հնագիտական պեղումներ»: («Պրավդա»)

Մեր յերկրի պատմական խոշոր նշանակութիւն ունեցող վայրերից և Գեղարդածորը (Այրումաճոր), վորը մտնում է պատմական Հայաստանի մեջ և ունի հետաքրքիր պատմութիւն: Այստեղ են դռնվում պատմական Գառնի-Գեղարդի հնութիւնները, վորոնց պատմութիւնը շատ սերտ կերպով կապված է պատմական Հայաստանի ֆեոդալական տների պատմութեան հետ, **սկզբում՝ Զաքարյանների, ապա 12-րդ դարում Պռոշյանների ֆեոդալական տներին հետ:**

Գեղարդածորի հուշարձաններից հայտնի յեն վիշապները (մոտ 23 հատ), Գեղարդի վանքը, վորը պատմութիւնը սկսվում է 4-րդ դարից, Համուռն թառ կոչված հուշարձանը, Գառնիի մի քանի հուշարձանները և այլն:

Այս ձորը պատմական հուշարձանների մի սքանչելի դանձարան է, վորը խոշոր նշույթ է հանդիսանում մեր անցյալ կուլտուրայի, ճարտարապետութեան, պատմութեան ուսումնասիրութեան համար:

Ապա ուշադրութեան արժանի յեն նաև Դիլիջանի պատմական հնութիւնները, վորոնց մի քանիսը քարե դարի և բրոնզե դարի հուշարձաններ են: Հայտնի յեն Դիլիջանի շրջանի հուշարձաններից Հաղարծինը, Գոշավանքը, Զուխտակի վանքը, Մաթոսավանքը, վիշապները և բազմաթիւ այլ հուշարձաններ, վորոնք կարող են մանրամասն ուսումնասիրութեան:

Արագած սարի լայն տարածված ստորոտները յեղի հարուստ են բազմաթիւ հնութիւններով:

Այստեղից է անցել Ուրարտույի թագաւոր Արգիշտին, Հին Արեւիկէի առաջնակարգ նվաճողներից մե-

կը: Ահա այդ արշավանքների հուշարձանները, հին բերդեր և ժայռերի մեջ փորված տներ (Անրերդ և Եյուրաթան):

Հոռմեական լեզեանները Լուվուլլուսի, Պոմպեոսի, Անտոնիոսի, Մարկոս Ալբրեյիոսի, Հերակլ կայսեր անուններն ավերումներ դործելով անցել են Արագածի վեշերով և գնացել տիրելու Արեւիկէ: Նրանք բոլորն իրենց անցած ճանապարհի վրա թողել են հիշատակութիւններ:

13-րդ դարում Իվանե և Զաքարե յեղբայրները տիրում են «Երակի» յերկիրը և Արագածի արեւելյան կողմում ամրացնում են Ամբերդ ամրոցը:

Այստեղ հայտնի են նաև Լուսաբերդ ամրոցը և մի շարք այլ հնութիւններ:

«Գտնվելով յերկու աշխարհների, յերկրագնդի մայր ցամաքների—Յեվրոպայի ու Ասիայի սահմանագծի վրա... Հայաստանը յեղել է անվերջ նահատարների ու արշավանքների քատերաբմ: Մեկ նվաճողներին փոխարինում եյին մյուսները» (ՊՐԱՎԴԱ):

Զախագանց արժեքաւոր պատմական հնութիւններով հարուստ է Սեփանա լճի սփառանք, չքնաղ Լոռին իր շրջակայքով, Աշտարակի շրջանը, Զանգեզուրը, Զանգիբաճարը և այլն:

Դժվար է մանրամասն թվել մեր յերկրի պատմական հուշարձանները և վայրերը. նրանց մասին կարելի յէ հատորներ գրել:

Այս բոլորը ներկայացնում են նշութական կուլտուրայի աշխարհագրութիւնը, վոր խոշոր ծառայութիւններ կատարեցին մեր աշխարհագրութեան:

Մեր յերկրի պատմական խոշոր նշանակութիւն ունեցող վայրերից ե Գեղարդաձորը (Այրուվանք), վորը մտնում է պատմական Հայաստանի մեջ և ունի հետաքրքիր պատմութիւն: Այստեղ են գտնվում պատմական Գառնի-Գեղարդի հնութիւնները, վորոնց պատմութիւնը շատ սերտ կերպով կապված է պատմական Հայաստանի ֆեոդալական տնկրի պատմութեան հետ, սկզբում՝ Զաքարյանների, ապա 12-րդ դարում Պոռչյանների ֆեոդալական տնկրի հետ:

Գեղարդաձորի հուշարձաններից հայտնի յեն վիշապները (մոտ 23 հատ), Գեղարդի վանքը, վորի պատմութիւնը տկալում է 4-րդ դարից, Համունց խառ կոչված հուշարձանը, Գառնիի մի քանի հուշարձանները և այլն:

Այս ձորը պատմական հուշարձանների մի սքանչելի զանձարան է, վորը խոշոր նյութ է հանդիսանում մեր անցյալ կուլտուրայի, ճարտարապետութեան, պատմութեան ուսումնասիրութեան համար:

Ապա ուշադրութեան արժանի յեն նաև Դիլիջանի պատմական հնութիւնները, վորոնց մի քանիսը քարե դարի և բրոնզե դարի հուշարձաններ են: Հայտնի յեն Դիլիջանի շրջանի հուշարձաններից Հաղարձինք, Գոչավանքը, Զուխտակ վանքը, Մաթոսավանքը, վիշապները և բազմաթիւ այլ հուշարձաններ, վորոնք կարտո են մանրամասն ուսումնասիրութեան:

Արագած սարի լայն տարածված ստորոտները յեկա հարուստ են բազմաթիւ հնութիւններով:

Այստեղից է անցել Ուրարտույի թագաւոր Արգիշտին, Հին Արեւելքի առաջնակարգ նախնային մե-

կը: Ահա այդ արշավանքների հուշարձանները, հին բերդեր և ժայռերի մեջ փորված տներ (Անրերդ և Բյուրաւան):

Հոռմական լեզեռները Լուկուլլոսի, Պոմպեոսի, Անտոնինոսի, Մարկոս Ալբրիւոսի, Հերակլ կայսեր լասնակներն ավերումներ գործելով անցել են Արագածի վեշերով և գնացել տիրելու Արեւելքը: Նրանք բոլորն իրենց անցած ճանապարհի վրա թողել են հիշատակութիւններ:

13-րդ դարում Իվանե և Զաքարե յեղբայրները տիրում են «Երակի» յերկիրը և Արագածի արեւելեան կողմում ամրացնում են Ամբերդ ամրոցը:

Այստեղ հայտնի են նաև Լուսաբերդ ամրոցը և մի շարք այլ հնութիւններ:

«Գտնվելով յերկու աշխարհների, յերկրագնդի մայր ցամաքների—Յեւրոպայի ու Ասիայի սահմանագծի վրա... Հայաստանը յեղել է անվերջ նախատարտերի ու արշավանքների քառերաբեմ: Մեկ նվաճողների փոխարինում ելին մյուսները» (ՊՐԱՎ.Մ.Ա.):

Զառիսդանց արժեքաւոր պատմական հնութիւններով հարուստ է Սեւանա լճի սոպակները, չքաղ Լոռին իր շրջակայքով, Աշտարակի շրջանը, Զանգեզուրը, Զանգիբադարը և այլն:

Դժվար է մանրամասն թվել մեր յերկրի պատմական հուշարձանները և վայրերը. նրանց մասին կարելի յէ հատորներ գրել:

Այս բոլորը ներկայացնում են նյութական կուլտուրայի այն լայնագույն կոթողները, վոր խոշոր ծառայութիւններ կատարեցին մեր աշխատավորական

մասսաներին և դպրոցականներին, ուսումնասիրելու
մեր հայրենիքի պատմութիւնը:

Այդ խնդրում խոշոր անելիքներ ունեն նաեւ մեզ
չբջանային և Կենտրոնական Գաղափարագիտական թան-
գարանները, վորոնք պետք է կազմակերպեն տվյալ
չբջանի պատմութեան բաժինը, ուր կհատարւան շրջ-
նանում գտնված քոլոր պատմական հնութիւնները՝
մասին տեղեկութիւններ՝ լուսանկարներով, եքսպո-
նատներով, նկարադրութիւններ և այլ նյութեր:

Այս աշխատանքներում խոշոր շարժով և ակտիւորեն
պետք է մասնակցեն մեր գաղափարագիտական ակադեմի-
ան, ուսուցչութիւնը, աշակերտութիւնը, կոմյերիտմիութե-
անը և պիոներական կազմակերպութիւնը:

Այդ տեսակետից որինակելի աշխատանք են կատա-
րել Կիրովականի գաղափարագիտութեամբ զբաղվող ու-
սուցիչները մի քանիսը:

Կիրովականի «Թագավորանիստ» կոչված բլրի շրջ-
ջակայքում պեղումներ կատարելով, նրանք հայտա-
բերել են մի շարք արժեքավոր իրեր, վորոնք այժմ
պահվում են Յերեւանի հնագիտական թանգարանում:
այդ իրերը թանգարանների համար գիտական մեծ ար-
ժեք են ներկայացնում: Այդ հայտարարման կապակ-
ցութեամբ պիտի ասել, վոր ինչպես յերեւում է, այժ-
մ շրջանը հարուստ է պատմական գաղափարաններով, վո-
րոնց հետագա պեղումները խոշոր նյութ կարող են
տալ գիտական աշխատանքների համար:

Գաղափարագիտական պատմական ուսումնասիրու-
թիւնների գործում ներգրավելով մասսաներին, կազ-
մակերպելով եքսպեդիցիաներ, հետազոտական խմբեր,
եքսկուրսիոն-տուրիստական արշավներ ղեպի պատմա-

կան վայրերը, կազմակերպելով գաղափարագիտական
պատմական անկյուններ դպրոցներում, ակումբներում,
կուլտուրական, քաղաքական-կրթական մեծ տախ-
տանք կատարած կլինենք մեր հայրենիքն ուսումնա-
սիրելու, ճանաչելու բնագաղափարում:

Մեր յերկրի անցյալ կուլտուրայի, քաղաքացիական
կոնֆլիկտի սրտամութեան, ճարտարապետական կոնֆո-
ների ուսումնասիրման շուրջը կազմակերպելով լայն
հասարակայնութիւն, մենք վոչ միայն ապահոված
կլինենք հնութիւնների պահպանութեան գործը, այլեւ
կստեղծենք մեր յերկիրն ուսումնասիրող բոցալա-
հայրենասերների մի պատկառելի ակադեմի: Իսկ այդ
ակադեմիը շատ մեծ անելիքներ ունի նյութական կուլ-
տուրայի հուշարձաններին ու հնութիւնների ուսումնա-
սիրութեան բնագաղափարում:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյախոսադիտական ուսումնասիրութիւնների և դասախոսական թանգաքանների ցուցադրումների մեջ հակադասական տեղ ունի աշխարհագրութիւնը: Մեր յեղիքը աշխարհագրութիւն ուսումնասիրութիւնը չի սպառնում միմիայն դպրոցում:

Աշխարհագրական գիտելիքների տարածման գործում շատ կարեւոր դեր ունեն նաև դասախոսական թանգարանները և դասախոսական ակտիվը:

Մեր դպրոցներում աշխարհագրութիւնն առարկայի դիտողականութիւնը ապահովելու անհրաժեշտ խոշոր անելիքներ ունեն թանգարանները:

«Աշխարհագրութիւնը դպրոցում, — գրում է «ՊՐԱՎԴԱՆ», — այն ուղիներից մեկն է, վարով ընթացում է պատմականութեան իսկական մատերալիստական աշխարհայեցողութեան, ինքերեալացիոնալիզմի, գեյի հայրենիքի քշմաններն ունեցած ատելութեան դատարարականութիւնը»:

Այդ պատճառով մեծ է այն պահանջը, վոր ատաշխարհում և այդ գիտութեան դաստոտներին: Նրանց խնդիրն է կենդանի, դրամիչ ձեւով պատանի սերնդին տալ գիտելիքներ աշխարհամասերի, յերկրների, ծովերի, պետերի, քաղաքների մասին, յերեխաների մեջ

սեր և անհուն նմանութիւնը դաստարակել զեպի մեր հայրենիքը:

Դիտողականութիւնը, հանրամատչելիութիւնը, կենդանի և դրամիչ ձեւով ներկայացնելն աշխարհագրութիւնը — ահա թե ինչը պետք է վստօմ թանգարանի ցուցադրումների հիմքը:

Համառոտական ԿԳԿ նախագահութեան 1933 թ. ապրիլի 20-ի «Դպրոցում դասախոսման դիտողականութիւնը բարձրացնելու համար թանգարաններն ոգտադրելու մասին» վորոշման մեջ ասված է.

Հատուկ ուշադրութիւն դարձնել բազմակողմանի քրեն ոգտադրելու բանգարանները տարական և միջնակարգ դպրոցներում դասախոսման դիտողականութիւնը բարձրացնելու համար... (դպրոցական եփակութիւններ կազմակերպել, հատուկ շարժական ցուցահանդեսներ դպրոցների համար և այլն):»:

Սակայն պետք է նշել, վոր մեր թանգարանների և դպրոցների կապը միմիայն հետ շատ թույլ է և մեր դպրոցների կապը միմիայն հետ շատ թույլ է և մեր ժողկրթութեան բաժինները բոլորովին չեն զբաղվում թանգարանների ցուցադրումների հարցերով, չեն ոգտադրում թանգարաններն ուսուցման դիտողականութիւնն ապահովելու համար, դպրոցներում չկան նութիւնն ապահովելու համար, դպրոցներում չկան դասախոսական անելիքներ, վորոշը ապահովելին աշխարհագրութեան դասախոսման դիտողականութիւնը: ԽՍՀՄ ԺԿԽ-ի և Համ. Կ. (բ)Կ. Կենտկոմի 1934 թ. մայիսի 16-ի վորոշմամբ բացահայտվում է տարրական և միջնակարգ դպրոցներում աշխարհագրութեան դասախոսման թերութիւնները և նշվում են զրանը վերացնելու ուղիները:

Այդ վորոշումը հանձնարարում է ուժեղացնել աշխարհադրության դատավանդումը մեր դպրոցներում: Վորոշման մեջ ասվում է:

«...Զգալիորեն մեծացնել ԽՍՀՄ աշխարհագրության ծավալը, ինչպես և ԽՍՀՄ տեսությունն քառ հանրապետությունների, յերկրների ու մարգերի, այն հաշվով, վոր վճռականապես պարզեցվի ու թեթևվացվի ծրագրի ուսման նյութը, տնտեսական ու վիճակագրական մանրամասնություններից ու միաժամանակ այս տեսություններում բնդարձակվի յուրաքանչյուր հանրապետության, յերկրի ու մարգի աշխարհագրական բնութագիրը (դետերի, բճերի, ծովերի, մլխմայի, բուսական ու մկնդանական աշխարհի նկարագրություն, բնակչություն, խոշորագույն քաղաքների, յերկաթուղիների ու խճուղիների և այլոց բնութագրումներ):»:

Այնուհետև նույն վորոշման մեջ ասված է.

«...Ապահովել, վոր աշակերտների հիշողության մեջ ամուր մնան հիմնական աշխարհագրական անունները (յերկրների, գետերի, ծովերի, բնոների, քաղաքների և այլն) և աշակերտները լավ գիտենան աշխարհագրական քարտեզը ծրագրով հաստատված սահմաններում, չարտրանքը դարձնելով ամենի դիտողական, մատչելի, հանրամատչելի և գրավիչ»:

Աշխարհագրության դասավանդման և աշխարհագրական գիտելիքների տարածման դիտողականությունն ու մտաչելիությունը ապահովելու խնդրում հսկայական անելիքներ ունեն դավառագիտական թանգարանները, վորոնք պետք է արկղեն միջ միայն դպրոցներին, այլ նաև մասսաներին, ճանաչելու համար:

Բազմաթիվներ, այն մայրը՝ վորտեղ անհատն ապրում է:

Գավառագիտական թանգարանում պետք է արտահայտվի «յուրաքանչյուր հանրապետության, յերկրի ու մարգի աշխարհագրական բնութագիրը»:

Ահա այդ տեսակետից էլ խոշոր նշանակություն պետք է տալ դպրոցական դավառագիտական, վորի նպատակն է աշակերտության միջոցով ուսումնասիրության յենթարկել վայրը, կոնկրետ շրջապատի աշխարհագրական լանդշաֆտի դիտողությունների հիման վրա կազմել վայրի բնութագիրը, բուսական և կենդանական աշխարհը, գետերը, բնոները, կլիման, յերկրաբանական կազմությունը և այլն, և այդ բոլորը ցուցադրել դպրոցում, կազմակերպելով այնտեղ դավառագիտական թանգարան կամ դավառագիտական տնկյուն:

Սա կկազմի աշխարհագրության առարկայի և դիտողական, հանրամատչելի, գրավիչ ուսուցման հիմքը:

Դպրոցական և շրջանային դավառագիտական թանգարանները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն ուսվյալ վայրի բազմակողմանի աշխարհագրական ուսումնասիրության վրա: Սովորաբար աշխարհագրական տվյալները պետք է տեղ գտնեն թանգարանի բնության կամ բնապատմական բաժնի ցուցադրումներում: Այդ բաժնում պետք է յայն կերպով արտահայտել շրջանի, հանրապետության աշխարհագրությունը: Այդպիսի աշխարհագրական տվյալը պետք է արտահայտի շրջանի, հանրապետության ներկա պատկերը,

ճիշտ բնությունը և մարդկային դործունեությունը
հետևումնեղով բնության մեջ կատարված փոփոխու-
թյունները, աշխարհագրական մեջադարձը, սեռաբա-
նային, բնակչության մասին կարեւոր տվյալներ և
այլն:

Իհարկե, անհրաժեշտ և այս բոլորը տալ սերտ կեր-
պով կապակցված պատմության և սոցիալիստական
շինարարության բաժինների հետ:

Մեր թանգարանների բնության բաժնի կազմա-
կերպման սկզբումնքն և լինելու աշխարհագրական լանդ-
շաֆտների սկզբունքը: Սա յե հիմնականը և կարե-
վորը: Սա յե յեղակետը: Ժամանակակից աշխարհագրա-
կան դիտություն մեջ այս և ընդունված յերկրների ու
առանձին տերիտորիաների նկարագրման դործում:

Ի՞նչ և լանդշաֆտը: Աշխարհագրական դիտու-
թյան մեջ լանդշաֆտ կոչվում և աշխարհագրական
բոլոր ու հիմնական ելմաններին միասնությունը,
ամբողջականությունը, ինչպես որինակ՝ ռելիեֆը, հո-
ղը, կլիման, ջրային ռեժիմը, բուսական և կենդանա-
կան աշխարհը, վորոնք բոլորը միմյանց հետ վորոչ
կապակցություն մեջ են գտնվում: Այդ փոխադարձ
կապը աշխարհագրական առանձին ելմաններին միջո-
ցով հնարավորություն և ընձեռնում յերկրի մակե-
րևային վրա առանձնացնել խոշոր լանդշաֆտային գո-
նաները և նրանց առանձին մասերը, վորն ընդունված
և անվանել աշխարհագրական լանդշաֆտ տերմինով:
Մյուս կողմից պետք է հիշել, վոր աշխարհագրական
լանդշաֆտ հասկացությունը իր մեջ ընդգրկում և
նաև տվյալ տերիտորիայի վրա տեղի ունեցող բոլոր
յերկայնությունների դիտությունները՝ կապված «բնու-

թյունը փոխելու» մարդկային վորջ բազմապիսի դոր-
ծունեություն հետ, վոր արտահայտվել և տվյալ տե-
րիտորիայի վրա, որինակ՝ կուլտուրական ցանքեր և
տուններ, արհեստական կառուցվածքներ, բնակա-
վայրեր, ճանապարհներ, նորակառույց շենքեր,
գործարաններ, ելեկտրոկայաններ, յերկրի ընդերքի
հետախուզություններ և այլն: Հաճախ մեր թանգա-
րաններում կարելի յե դիտել բնության բաժնի միա-
կողմանի ցուցադրում, յերբ աշխարհագրական լան-
դշաֆտը ցուցադրված է միակողմանի, այսինքն՝
յերբ ցույց և տրված չըլանի, հանրապետություն աշ-
խարհագրական դիրքը, յերկրաբանությունը, պա-
լեոնտոլոգիան և ոգտակար հանածոները, ռելիեֆը,
հողը, կլիման — սակայն բացակայում է մարդկային
գործունեություն հետ կապված փոփոխությունների
նկարագիրը:

Այդպիսի ցուցադրումը չի կարող լրիվ պատկերա-
ցում տալ վոր ամբողջ հանրապետության և վոր չի
չըլանի մասին:

Ցուցադրելով լանդշաֆտի առանձին մասերը,
թանգարանը այցելույին չի կարող լրիվ պատկերա-
ցում տալ նույնիսկ տվյալ չըլանի բնության մասին,
ինչպես նաև այն որինաշարիությունների մասին, վո-
րով նրանք զարգանում են: Այսպիսով՝ յերկրի աշ-
խարհագրական դեմքի ճիշտ ցուցադրման բացակայու-
թյունը մեր ներկա թանգարանային ցուցադրումնե-
րում լուրջ և խոշոր քաղաքական թերություն է:
Այդ թերությունը պետք է վերացնել: Կուսակցու-
թյան և կառավարության ցուցմունքները դպրոցում աշ-
խարհագրության դասավանդման մասին ամբողջու-

թյամբ պետք է հաշվի առնեն մեր դավառապիտական և պատմական թանգարանները:

Դպրոցական և շրջանային դավառապիտական թանգարանները պետք է զարուհան մասսաներին և դպրոցականներին յերկրի, շրջանի, հանրապետություն աշխարհագրական դեմքը ցույց տալու հիմնական բաղաններ:

Հենց թանգարանն այն հիմնարկությունն է, վորտեղ բանվորը, կոլտնտեսականը, ծառայողը, դպրոցականն այցելելով հնարավորություն պետք է ունենա ծանոթանալու իր յերկրի հետ, շրջանի, նրա ուղեկի, բնական հարստությունների, նրա բնական ուղեկությունների, ազգաբնակչության կազմի, տերիտորիայի, բնակչության խտություն, մարդու բնությունը տիրելու հետ և այլն:

Աշխարհագրական ցուցադրումը պետք է կառուցվի այդ գիտություն սկզբունքների և պահանջների հիման վրա, այնպես, վոր ընդգրկի աշխարհագրական լանդշաֆտի բնութագրերն իր ամբողջականությամբ:

Դավառապիտական թանգարանների բնության բաժինն այլ կերպ կարելի չէ անվանել «հայրենի յերկրամասի» (հանրապետության) աշխարհագրություն բաժին: Յեվ ահա մեր թանգարանների բնության կամ աշխարհագրության բաժնի ցուցադրումը պետք է ունենա հետևյալ կառուցվածքը, վորպեսզի ամբողջությամբ արտահայտվի աշխարհագրական լանդշաֆտը:

1. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ — Հանրապետության, շրջանի քարտեզները և նրանց տեղը ԽՍՀՄ-ում, ուղեկի, հողի, կլիմայի քարտեզներ:

Ժամանակակից բնության աշխարհագրական լանդշաֆտը՝ լճեր, ճահիճներ, անտառներ, անապատներ: Տվյալ տերիտորիայի ազգաբնակչության տարազաթիվը, տարաբնակեցումը (расселение) և խտությունը: Վարչական բաժանումը:

2. ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ (ՇՐՋԱՆ, ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ) ՅԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՅՅԱԼԸ — Այս բաժնի ցուցադրումն սկսվում է այն ամենասկզբնական եղանակով, վոր հայտարարված է տվյալ բնակավայրի յերկրի կեղեվի կառուցվածքում: Իսկ ավելի հին և պոխաները պետք է արտահայտվեն թանգարանների ներածական բաժիններում, ինչպես որինակ՝ յերկրի ծագմանը վերաբերվող ցուցադրումներում:

Վայրի յերկրաբանական անցյալի ցուցադրումը պետք է շարունակաբար տրվի մինչև չորրորդական շրջանը: Հետագայում տրվում է վայրի ֆիզիկո-աշխարհագրական ուրվագիծն իր ներկա դժերով:

3. ՎԱՅՐԻ ՆԵՐԿԱՎԱՅԻՆ — Վայրի ընդհանուր բնութագրման մեջ տրվում են՝ ուղեկ, հող-նուր բնութագրման մեջ տրվում են ընդհանրողաֆիան, հողերն ըստ իրենց ծագման և ընդհանուր բաշխման, կլիման և այլն: Ապա, ընդհանուր ցուցադրումը բաժանվում է յերկու մասի, վորտեղ ցույց են տրվում լանդշաֆտային գոտիները և տեղական լանդշաֆտները: Լանդշաֆտային գոտիների և առանձին լանդշաֆտների բնութագրման մեջ տրվում են ձին լանդշաֆտների, միկրոկլիմայի, ջրային ուժի-նրանց հողաշերտերի, միկրոկլիմայի, ջրային ուժի, բուսական և կենդանական աշխարհի առանձնա-հատկությունները: Բացի դրանից տրվում է նաև հատկությունները: Բացի դրանից տրվում է նաև հատկությունները: Բացի դրանից տրվում է նաև հատկությունները: Բացի դրանից տրվում է նաև հատկությունները:

Մեծ քաղաքները և այլ խոշոր բնակավայրերը տրվում են իրենց լանդշաֆտով, իրենց տերիտորիայի, ազգաբնակչության, եկոնոմիկայի ավելի մանրամասն բնութագրով: Հավանական է ավելի մեծ տեղ հարկավոր լինի հատկացնել աշխարհագրական ցուցադրումներում լանդշաֆտների նկարներին (նկարչություն, գծագրեր, լուսանկարներ):

Ընդհանուր բնության (աշխարհագրության) բաժնի ցուցադրմանը հարկավոր կլինի ավելացնել նաև մի հատված՝ վերականգնված լանդշաֆտը: Իսկ այդ իմն է նշանակում:

Տվյալ վայրի աշխարհագրության նկարագրությունից անմիջապես հետո պետք է տալ վայրի պատմության ցուցադրումը:

Սովորաբար և անխուսափելիորեն այդ պատմության սկիզբը համարվում է այն ուղիներից, վոր գիտությունն արձանագրել է տվյալ վայրում (յերկրում, հանրապետությունում) մարդու յերևան գալու մոմենտը: Այստեղից ել տկսվում է բաժնի պատմական հատվածը:

Աշխարհագրական փոփոխությունները, վորոնք տեղի յեն ունեցել յերկրում կամ տվյալ վայրում, մարդկային հասարակության գործունեյության զարգացման հետ զուգընթաց, պետք է յերևան գա և ցուցադրվի նրա զարգացման համեմատաբար ավելի խոշոր շրջաններում, վորոնք պետք է մտնեն պատմության բաժնի թեմատիկ պլանի մեջ, նույն ժամանակադրական կարգով: Թանգարանում այդ ցուցադրումը կարելի յե կազմակերպել բազմաթիվ յեղանակներով, աշխարհագրական հայտնաբերումների և հետազոտությունների քարտեզներով, նրա կուլտու-

րական լանդշաֆտի քարտեզով, կարևորագույն աշխարհագրական հայտնաբերումների ցուցադրութամբ, ճանապարհորդությունների, հայտնի հետախուզողների և ճանապարհորդների գործունեյության բնութագրմամբ և այլն:

Այսպես պետք է կառուցվի ընդհանուր դժերով զավառագիտական թանգարանի աշխարհագրական բաժնի ցուցադրման պլանը: Իհարկե, այս պլանը կարելի յե հետադաշում ավելի լայնացնել ու խորացնել: Այդ աշխատանքը թողնում ենք մեր ախտիվ գալառու պետներին և աշխարհագրության դասատուներին, վորոնք թանգարանային ցուցադրումների կազմակերպման ենտուղիաստներն են հանդիսանալու:

Թանգարանային ցուցադրման մեջ մտցնելով չըրջանի, հանրապետության աշխարհագրության ցուցադրումը, դրանով մենք խոշոր չափով նպաստած կլինենք աշխարհագրության դիտողական, մատչելի, գրավիչ դասավանդմանը և կուսակցության ու կառավարության վորոշումների լույսի տակ, աշխատաւորական մասսաները և հազարավոր դպրոցականներն ավելի մեծ սիրով ձեռնամուխ կլինեն մեր սոցիալիստական հայրենիքի ուսումնասիրության դործին:

ՏՈՒՐԻՍԱԿԱՆ ԱՐՏԵԼՔ *)

Հանդատանալ բնության ծոցում, քայլել ծաղիկներէ միջով, անուշահոտ բուրմունքներով լի շրջապատում, ծանոթանալ տեղանքի հետ, դիտել յերկրաբանական կառուցվածքը, ծանոթանալ տեղի քաղաքացիական կոիւնքերի կարեւոր դեպքերի հետ, ծանոթանալ կոլտնտեսութեան, խորհրդատեսութեան աշխատանքների հետ և ապա Ֆիդիկայեան ու մտավորաբան հանգստացած վերադառնալ քաղաք—գործարան ու նոր, թարմ ուժերով անցնել աշխատանքի:

Այս և տուրիստական արտելքի նպատակը:

«Տուրիստական արտելք»՝ նշանակում է մեկ կամ մի քանի որ դուրս գալ քաղաքից, կատարել տուրիստական ճամբորդութիւն, վորի ընթացքում առաջագրելով վորոշ խնդիր, ձգտել այդ խնդրի կատարմանը:

Տուրիզմի ամենամասնայական ձևերից մեկը, դա հանգստի որվա տուրիստական արտելքներն են: Այս տուրիստական արտելքն ունի մեծ մասամբ ինքնագործ ընույթ:

Ահա թէ ինչու հանգստի որվա արտելքը կարող է

կազմակերպել ամեն մի փոքր կոլեկտիվ, նույնիսկ յուրաքանչյուր ընտանիք:

Խորհրդային Միութեան մեջ խոշոր չափերով պարկացած և ինքնագործ տուրիստական արտելքը:

Սակայն մեզ մոտ դեռևս բոլորը չեն ոգտվում հանգստի այդ լավագույն ձևից:

Դեռևս չափ—չատերն անձանոթ են տուրիստական միօրյա հանգստի կազմակերպմանը:

Ով չի ձգտում դեպի արելք, ոչ ու ջուրը, նա չի կարող առողջ լինել, չի կարող ոգտակար լինել հասարակութեանը:

Ամեն մի խորհրդային քաղաքացի պետք է գիտենա մեր յերկրի հեղափոխական շարժումների պատմութիւնը, ծանոթ լինի մեր յերկրի սոցիալիստական շինարարութեանը, նոր կենցաղին և վերջապէս պետք է ճանաչի մեր սոցիալիստական հայրենիքը: Իսկ այդ և ճանաչի մեր սոցիալիստական արտելքի միջոցով, այցելելով մեր կոլտնտեսութիւնները, խորհրդատեսութիւնները, գործարանները, զրուցելով քաղաքացիական կոիւնքերի մասնակիցների հետ, մեր յերկրի անվանի մարդկանց՝ ղեկավարներին, ստախանովականներին և մյուսների հետ:

Այդ աշխատանքը պետք է գլխավորի հիմնարկութեան—ձեռնարկութեան Լենինյան կոմյերիտիստութիւնը, գործարկումի—տեղկումի սերտ ոժանդակութեամբ և կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարութեամբ:

Տուրիստական արտելքը պետք է լավ կազմակերպել, այնպէս, վոր մեկ անգամ մասնակցողը ցան-

*) Արտելք—ВЫЛАЗКА

կություն ունենա յերկրորդ անգամ ևս մասնակցելու և վոչ թե հուսահատվի, ձանձրանա, դատարկ ժամանցի վերածվի լուրջ տուրխտական արտելքը և դժգոհությունն առաջ բերի մասնակիցների մեջ:

Տուրխտական արտելքը պետք է կադմակերպել ծրագրված ձևով և նախորոք լուրջ նախապատրաստվելով:

Ծրագրերը կադմելիս պետք է հաշվի առնել հետեւյալը. արտելքի համար ընտրել բնությամբ ազնիվի գեղեցիկ վայրեր, հետաքրքիր եքսկուրսիոն որ-յեկտներ, մշակել ճիշտ մարչրուտը, նշել խնդիրը, վորը պետք է հետապնդի տուրխտը ճամբորդության ընթացքում, պատրաստել տուրխտական տնհրաժեշտ հանդերձանքը, սնունդը և այլն: Անհրաժեշտ է նաև ունենալ զբաղանություն և քարտեզներ տուրխտական արտելքի վայրի մասին:

Արտելքի հաջողությունը խոշոր չափով կախված է նաև նրանից, թե ինչպիսի մարչրուտով կկատարվի արտելքը, այլ կերպ ասած մարչրուտի հաջող ընտրությունից:

Ընտրված մարչրուտը պետք է բավարարի հետևյալ պահանջները.

- 1) Անցնել մեծ մասամբ անտառապատ վայրերով, չոր ու առողջ կլիմա ունեցող տեղերով:
- 2) Վայրում պետք է լինեն հետաքրքիր տուրխտական—եքսկուրսիոն որյեկտներ:
- 3) Պետք է լինի գետ կամ լիճ լողանալու համար:

Բացի դրանից ընտրված մարչրուտը պետք է ուժոված լինի նաև վորոշ առաջադրված խնդրի կա-

տարման համար նախադրյալներով՝ յերկրաբանական, աշխարհադրական, հեղափոխական շարժումներ, քաղաքացիական կռիվների պատմության վերաբերյալ տեղեկություններ հավաքելու համար և այլն:

Ինչպիսի մարչրուտ էլ ընտրած լինի տուրխտական ինքնագործ խմբակը, պարտադիր կերպով նա պետք է ղեկավարվի հմուտ կոնսուլտանտի ցուցմունքներով, յեղած գրականությամբ և քարտեզով:

Տուրխտական արտելքը պետք է կատարել խիստ մշակված ռեժիմով, այսինքն՝ պետք է ճշտորեն վորո-չեղ դուրս գալու ժամանակը, քայլելու, հանգստանալու տեղն ու ժամանակը, նախաճաշելու, քնելու ժամանակը և այլն:

Առանց նախորոք մշակված տուրխտական արտելքի խիստ ռեժիմի, նույնիսկ մի քանի կիլոմետր համբորդության դեպքում անխուսափելիորեն առաջ կգա ուժասպառություն և հոգնածություն:

Պետք է քայլել ազատ շարժերով իրարից չբաժանվելով:

Առջևից պետք է գնա մեկը՝ «առաջավորը», վորից առաջ անցնել վոչ վոք չի կարող և վերջից գալիս է մեկ ուրիշը՝ «վերջափակողը», վորից հետո մնալ վոչ վոք չի կարող, — հակառակ դեպքում կբաժանվի այն, վոր տուրխտական խմբից մի քանիսը առաջ կանցնեն, մի քանիսը հետ կմնան և յուսմբք կչարժվի ցաք ու ցրիվ շարժերով, կարող են իրար կորցնել, դժբախտ դեպքերի պատճառ դառնալ և այլն:

Յուրաքանչյուր 50—60 բույկ քայլելուց հետո

պետք է կարճատեղ հանդիսատալ՝ 5-ից մինչեւ 10
րոպեյի սահմաններում:

Շարժման ժամանակ հաճախ կարելի չէ հանդի-
պել դաշտում դույնը դույն ծաղիկների և դանազան
սրտուղների, այդպիսի դեպքերում պետք է շարժվել
փոքրիկ կանգառներով, վորպեսզի տուրիստական ար-
տելքի մասնակիցները հնարավորութիւն ունենան
ծաղիկ և պտուղ քաղելու:

Հասնելով մեծ դադարքը կամ նշանակված վայրը
(привал) պետք է ընտրել մի հով տեղ, անմիջապէս
հանգստանալ (պառկել կամ նստել), ապա յեթէ մո-
տիկ գետ կա, լողանալ (10—15 րոպե):

Այդ միջոցին նշանակված հերթապահները պետք
է զբաղվեն ճաշ պատրաստելով: Ծաչից հետո պետք է
առաջ մեկ ժամ լիովին հանդիսատալ, վորից հետո տու-
րիստական խումբը կդիտէ եքսկուրսիոն ոբյեկտը,
ապա թեյ կխմի, մի փոքր կհանգստանա և հետո կը-
վերադառնա:

Արտելքը Հպետք է ծանրաբեռնել մի քանի տու-
րիստական ոբյեկտներ դիտելով կամ մի քանի խնդիր
կատարելով:

Ավելի լավ է դիտել մեկ տուրիստական ոբյեկտ
կամ վերցնել վորեւէ մի խնդրի ուսումնասիրութիւն-
քը:

Ծամբորդութեան ընթացքում դադարքի տեղերը
ընտրելիս պետք է ընտրել ստվերայայ և չոր տեղե-
րում:

Մեծ դադարքներն ամելի լավ է կաղմակերպել
դետերի բարձր ասիւրին, կամ անտառի յեղերքին չոր
բացատներում:

Հաղուստը պետք է լինի թեթեւ և մարմնի վրա

ազատ, վորպեսզի շարժումներն ազատ կատարվեն:
Արեւահարութիւնից և այրվածքներից խուսափե-
լու համար պետք է թեվերը, վիզը և գլուխը ծածկը-
ված պահել:

Հատուկ ուշադրութիւն պետք է դարձվի կոշիկ-
ների վրա: Վորոնք պետք է լինեն վտաքին համապա-
տասխան, չսեղմեն վտաք և ցածր կրունկ ունենան:

Տուրիստական արտելքի ընթացքում պետք է
լուրջ ուշադրութիւն դարձնել անձնական հիգիենայի
վրա:

Այսպէս որինակ՝ ատամները մաքրել, ճաչից հե-
տո բերանը վողողել, ճաչից առաջ ձեռքերը լվանալ
և այլն: Առանձնապէս կարեւոր է ուշադրութեամբ
խնամել վտաքերը՝ յեղունգները կտրել, արտելքից ա-
ռաջ և հետո՝ նույնպէս և մեծ դադարքներին լվանալ
առաջ և հետո՝ նույնպէս և մեծ դադարքներին (մազոլները), արոր-
վտաքերը, բուժել կոշտուկները (մազոլները), արոր-
վածքները և քերվածքները: Զի կարելի վտաքորիկ
քայլել և պառկել խոնավ դետին վրա:

Մեծ նշանակութիւն ունի նաեւ ճանապարհին
ճիշտ կերպով սնվելը և ջրի դործածութիւնը: Վոչ
մի դեպքում չի կարելի ուտել քայլելիս կամ կանդ-
նած:

Արտելքից առաջ պետք է կուշտ նախաճաչել, մեծ
դադարքին՝ մոտ ցերեկվա ժամը 12-ին ճաչել (տաք
կերակուր) և հանգստանալուց հետո վերադարձից ա-
ռաջ թեյ խմել:

Ծանապարհին չի կարելի շատ ջուր խմել: Դա
քրտինք և առաջացնում է թուլացնում և ոբյեկտի դմբ:
Ջուրը պետք է խմել միայն մեծ դադարքներին փոք-

ըիկ կումերով և 10-ից 15 րոպե հանգստանալուց հետո :

Վորեե դժբախտ դեպքում առաջին ոգնությունը հասցնելու համար պետք է վերցնել մի փոքրիկ դեղարան և վիրակապական իրեր :

Այս բոլորը այն նվազագույնն է, ինչ պետք է գիտենան ամենքը, ովքեր միտրյա տուրխատական արտելք են կատարում, դուրս գալով քաղաքից կամ գյուղից :

Միտրյա տուրխատական ճամբորդությունից հետո կադրուրվելով ու ամրապնդվելով Փիդիկապես, հարըստացնելով ձեր մտավոր հորիզոնը նոր ու նոր տպավորություններով ու բազմաթիվ ծանոթություններով, վերադառնում եք տուն, թարմացած ու առույգ, նոր յեռանդով շարունակելու ձեր աշխատանքը :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

նշ

1. Հեղինակի կողմից 3
2. Խորհրդային դավառագիտության նպատակը . . 5
3. Ի՞նչ է դավառագիտությունը 14
4. Դավառագիտական թանդարաններ 18
5. Ինչպես կազմակերպել տեղական դավառագիտական թանդարանը 22
6. Դավառագիտության կազմակերպչական խնդիրները 27
7. Պատմություն և դավառագիտություն 35
8. Աշխարհագրություն և դավառագիտություն . . 44
9. Տուրխատական արտելք 54

ԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Литература

1. «Советский музей» № 4—7 1938 г.
2. Письмо — указание НКП РСФСР «о постановке и организации краеведческой работы» 1937 г. 10/VI.
3. Смидович П. Г. и Кряжжановский Г. М. «Социалистическое строительство и краеведение».
4. Экскурсии в культуру — методический сборник.
5. Кругликов — Школьный краеведческий музей и его работы.
6. Գյաղնի-Գեղարդ. Պ. Հ. Պ. Կոմիտեյի հրատարակութիւն.
7. Վ. Դարյան—Ալպինիզմը Հայաստանում.
8. Վ. Դարյան—Ձյունապատ լեռներում.
9. Վ. Դարյան—Դեպի Ելբրուս.
10. Վ. Դարյան— Ալպինիստի հանդերձանքը.

В. Дарьян.

ЗАДАЧИ СОВЕТСКОГО КРАЕВЕДЕНИЯ.

1939 г.

Ереван

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0427846

ԳԻՆԸ Ի ՌՈՒԲ.

20139